

УДК 343.1

I.B. РОГАТЮК

Ігор Володимирович Рогатюк, доктор юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник, старший викладач Інституту спеціальної підготовки Національної академії прокуратури України, заслужений юрист України

ORCID: 0000-0002-3374-4597

РОЛЬ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРОКУРОРА У МЕХАНІЗМІ ІМПІЧМЕНТУ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Не зважаючи на надрезонансні події у нашому суспільстві, пов'язанні з інститутом Президента, жодного разу за майже три десятиліття не було застосовано процедури імпічменту, а тим більше – із залученням до цього процесу спеціального прокурора. Акцентовано, що вказана процедура перебуває на межі двох галузей права – конституційного та кримінального процесуального, у зв'язку з чим, власне, виникає проблематика їх подальшого розвитку. Акцентовано увагу на існуванні у Верховній Раді України чотирьох законопроектів з даної тематики, якими народні обранці намагаються вирішити вказані законодавчі проблеми. Та наразі вони так і залишаються не прийнятими. Для вирішення цієї проблеми пропонується з дотриманням процесуального балансу оптимізувати хронологію механізму імпічменту та процедури притягнення особи Президента України до кримінальної відповідальності.

Проблематику недоторканності Президента України досліджували такі науковці, як: С.С. Аскеров, С.Г. Волкотруб, Ю.А. Єременко, А.Ю. Кожевников, С.Г. Серьогіна та ін. Проте питання, пов'язані з реалізацією процедури імпічменту Президента та притягнення його до кримінальної відповідальності, залишаються невирішеними.

Метою статті є запровадження конструктивної моделі діяльності спеціального прокурора у механізмі імпічменту Президента України та кримінальна процесуальна діяльність, пов'язана з притягненням останнього до відповідальності.

Українські науковці не перший рік розбираються в чинних імунітетах вищих посадових осіб держав¹. Найбільшим захистом недоторканності на сьогодні володіють дві категорії осіб. Це – Президент України та народні депутати України. І якщо із депутатською недоторканністю все більш-менш зрозуміло, оскільки з цього приводу є однозначне волевиявлення 89 % громадян України на всенародному референдумі у 2000 р., про позбавлення недоторканності. Інша справа, що парламентарії так і не стали виконувати Основний Закон держави... То з недоторканністю президента дійсно існує як правова, так і процесуальна невизначеність.

Одне з питань, яке потребує врегулювання, стосується того, що ні діючий Президент України, ні колишні президенти України, які склали (припинили) свої повноваження, не належать до окремої категорії осіб, щодо якої застосовується особливий порядок кримінального провадження. Проте, якщо діючий Президент України користується правом недоторканності на час виконання своїх повноважень (ч. 1 ст. 105 Конституції України), то колишні президенти України жодних гарантій від незаконного притягнення до кримінальної відповідальності або особливостей кримінальних проваджень щодо них не мають.

Статус абсолютного процесуального захисту передбачений Конституцією України у ст. 105, згідно з якою Президент України користується правом недоторканності на час виконання своїх повноважень.

Конституційний Суд України у своєму рішенні від 10 грудня 2003 р. № 19-рп/2003 зазначив, що, на відміну від депутатської недоторканності, яка має певні обмеження, право недоторканності Президента України не може бути скасовано, призупинено або обмежено шляхом порушення проти нього кримінальної справи і переслідування в порядку кримінального судочинства. Водночас право недоторканності Президента України має обмеження в часі і діє, відповідно до Конституції України, лише на час виконання ним повноважень².

Таким чином, згідно з рішенням Конституційного Суду України Президент України на час виконання своїх повноважень не несе кримінальної відповідальності. Проте це не означає, що у випадку вчинення зло-

чину Президентом України його не можна притягнути до кримінальної відповідальності взагалі. У разі відставки або неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я Президент, по суті, втрачає свій пост згідно з процедурами, передбаченими ст. ст. 109, 110 Конституції України, та в разі, якщо строки давності притягнення до кримінальної відповідальності не минули, йому може бути висунуто обвинувачення.

Отже, вищевказане рішення поставило крапку у дискусіях про те, чи може прокурор або ж власне інші повноважні суб'єкти розслідування (порушити кримінальну справу), згідно з чинним КПК – внести інформацію до ЄРДР у випадку вчинення злочину Президентом України. Відповідь однозначна – ні, не можуть. Підтвердженням наведеної тези є відсутність у ст. 480 КПК України, серед переліку осіб, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження, посади Президента України.

У разі вчинення кримінального правопорушення Президентом України до його особи спочатку буде застосовано не норми кримінального процесуального права, а відповідно – конституційного.

Йдеться про втрату посади Президентом України, у зв'язку з імпічментом, тобто усунення з поста Верховною Радою України, відповідно до приписів ст. 111 Конституції України.

Питання щодо усунення Президента України з поста в порядку імпічменту ініціюється більшістю від конституційного складу Верховної Ради України. Після цього для проведення розслідування створюється спеціальна тимчасова слідча комісія, до складу якої входять спеціальний прокурор і спеціальні слідчі (до сьогодні не прийнято окремого закону, що має регулювати її діяльність) У США спеціальний прокурор призначається Генеральним прокурором³. За результатами роботи цієї комісії до Верховної Ради України надаються висновки і пропозиції, які розглядаються на її засіданні, і за наявності не менш як двох третин голосів народних депутатів від конституційного складу Верховна Рада приймає рішення про звинувачення Президента України.

Кінцеве рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту приймає Верховна Рада України не менш як трьома четвертими від її конституційного складу після перевірки справи Конституційним Судом України, шляхом отримання його висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпічмент та отримання висновку Верховного Суду України про те, що діяння, в яких обвинувачується Президент України, містять ознаки державної зради або іншого злочину⁴.

І хоча в такому випадку спеціальна тимчасова слідча комісія, у складі якої працюють спеціальний прокурор і спеціальні слідчі, має право проводити дії, схожі з тими, що здійснюються у процесі досудового розслідування злочинів, не слід ототожнювати її з процедурою притягнення до кримінальної відповідальності. З цього приводу, як зазначає Конституційний Суд України у вже згаданому рішенні, встановлена Конституцією України процедура імпічменту за своєю правовою природою не аналогічна обвинуваченню особи відповідно до норм КПК України і є єдиним способом притягнення Президента України до конституційної, а не кримінальної відповідальності. Тобто, імпічмент у системі конституційних інститутів є позасудовим конституційним процесом, що може призвести до дострокового припинення повноважень Президента України шляхом усунення його з поста.

Таким чином, діяльність спеціальної тимчасової слідчої комісії не є досудовим розслідуванням злочину, хоча за своєю сутністю дуже нагадує його. Та в Законі України «Про регламент Верховної Ради України» у п. 2 ст. 174 зазначається, що така комісія проводить розслідування в разі виявлення під час строку її повноважень обставин щодо вчинення Президентом України державної зради або іншого злочину без додаткового прийняття рішення Верховною Радою з цього питання⁵. У зв'язку з цим прокурор, який входить до складу такої комісії, по суті не може у своїй діяльності керуватися положеннями КПК України, оскільки кримінальне процесуальне законодавство України визначає лише порядок кримінального провадження (ст. 1 КПК України), а в чинному законодавстві України посилення на таку можливість відсутнє.

Раніше це питання регулювалося положеннями Закону України «Про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України» від 15 січня 2009 р. № 890-VI, де у ст. 26 («Повноваження спеціального прокурора») було передбачено, що спеціальний прокурор здійснює нагляд за додержанням законів України при проведенні розслідування обставин щодо вчинення Президентом України державної зради або іншого злочину. З цією метою спеціальний прокурор користувався повноваженнями прокурора, які встановлені Законом України «Про прокуратуру» та КПК України за винятком деяких повноважень, притаманних кримінальному процесу, наприклад, порушення кримінальної справи, затримання підозрюваного, застосування запобіжного заходу, пред'явлення обвинувачення та деяких інших. Крім цього, на спеціального прокурора покладался обов'язок з перевірки одержаного від спеціальних слідчих проекту висновку спеціальної слідчої комісії та схвалення його або повернення із своїми письмовими зауваженнями і пропозиціями для доопрацювання та/або провадження додаткових слідчих дій.

Проте у 2009 р. цей Закон було визнано Конституційним Судом України таким, що не відповідає Конституції України, та, відповідно, він втратив чинність (Рішення Конституційного Суду України № 20-рп/2009 від 10 вересня 2009 р.)⁶.

Таким чином, на сьогодні повноваження спеціального прокурора – члена спеціальної тимчасової слідчої комісії чітко не регламентовані законодавством, що становить проблему, яка потребує свого вирішення.

Якнайширше дані правовідносини висвітлені у главі 30 «Порядок дострокового припинення повноважень Президента України у зв'язку з неспроможністю виконання ним своїх повноважень за станом здоров'я, а також у разі усунення Президента України з поста в порядку імпічменту» Закону України «Про регламент Верховної Ради України».

У п. 7 ст. 173 Закону України «Про регламент Верховної Ради України» зазначається тільки про те, що особи, які не є народними депутатами й обрані спеціальним прокурором, спеціальними слідчими, прикомандировуються до Верховної Ради на час роботи спеціальної тимчасової слідчої комісії та здійснюють свої службові повноваження у її складі лише відповідно до наданих їм на законних підставах доручень спеціальної тимчасової слідчої комісії.

У такій інтерпретації не зрозуміло, по-перше, чим відрізняються в цьому разі повноваження спеціального прокурора та спеціального слідчого; по-друге, в якому статусі вони перебувають стосовно один до одного, є вони рівноправними учасниками такої діяльності, чи ні.

Крім цього, положення про те, що спеціальний прокурор виконує доручення спеціальної тимчасової слідчої комісії, певним чином суперечить абз. 4 ст. 111 Конституції України та п. 2 ст. 173 Закону України «Про регламент Верховної Ради України», у яких констатовано, що спеціальний прокурор входить до складу такої комісії.

Також у ч. 3 ст. 176 Закону зазначено, що спеціальна тимчасова слідча комісія за наявності відповідних підстав готує висновок про звинувачення Президента України з урахуванням вимог до обвинувального акта, передбачених КПК України, який підписує і спеціальний прокурор. А відповідно до ч. 2 ст. 181 Закону спеціальний прокурор і слідчі проводять фактично допит свідків та експертів про обставини, які їх цікавлять. Пункт 2 ч. 6 ст. 186 Закону, взагалі говорить про виконання тих чи інших слідчих дій!

Отже, у вказаному Законі наявна термінологія кримінального процесу, але його зміст стосується галузі конституційного права. Головне питання, чи все ж таки здійснює сьогодні кримінальну процесуальну діяльність спеціальний прокурор у механізмі відсторонення Президента від своїх повноважень залишається без відповіді. Ні науковці, ні норми Конституції та законів України, на жаль, не дають повної та ґрунтовної відповіді на нього. Законодавець не наділив спеціального прокурора кримінальними процесуальними повноваженнями.

Спеціальний прокурор у цій ситуації виступає передусім як загальний дослідник, а не суб'єкт функції обвинувачення. З одного боку, можна зрозуміти таку позицію, оскільки йдеться про сферу конституційних відносин. Однак з іншого – якщо законодавець користується дефініцією «прокурор», сфера його діяльності повинна регулюватися ст. 131-1 Конституції та КПК України.

Вказану проблему, до речі, не вирішено й у декількох відповідних законопроектах, що перебувають на розгляді у Верховній Раді України.

Так, у проекті Закону України № 1097 від 28 листопада 2014 р. «Про порядок імпичменту Президента України» описуються кримінальні процесуальні повноваження Спеціального прокурора з невеликим винятком. У п. 2 ст. 13 вказано: Спеціальний прокурор користується повноваженнями прокурора, які встановлені Кримінальним процесуальним кодексом України та Законом України «Про прокуратуру», за винятком повноважень щодо внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, повідомлення про підозру, затримання підозрюваного, застосування запобіжного заходу, пред'явлення обвинувачення, продовження строку розслідування, затвердження обвинувального акта, направлення справи до суду. Однак далі у п. 3 роз'яснюється цілком логічний розвиток подій. Спеціальний прокурор, одержавши від спеціальних слідчих проект висновку комісії, перевіряє повноту та правильність розслідування обставин щодо вчинення Президентом України державної зради або іншого злочину і приймає одне з таких рішень:

схвалює проект висновку комісії;

повертає проект висновку комісії із своїми письмовими зауваженнями і пропозиціями для доопрацювання та/або провадження додаткових слідчих дій⁷.

Певним чином цю проблематику намагаються вирішити народні обранці і у законопроекті «Про спеціальну тимчасову слідчу комісію Верховної Ради України з розслідування справи про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту» від 03 березня 2015 р. № 2278⁸, де у п. 10 ст. 6 зазначено, що Спеціальний прокурор здійснює нагляд за додержанням законів України при виконанні спеціальними слідчими їх обов'язків та має повноваження, визначені Законом України «Про прокуратуру» та Кримінальним процесуальним кодексом України, за винятком повноважень початку та проведення досудового слідства.

Тобто, право прийняття рішення по суті на підставі КПК у наведених вище проектах Закону належить не прокурору, а депутатам.

Два наступних законопроекти, на наш погляд, містять більш юридично грамотну конструкцію вирішення ситуації щодо проведення розслідування стосовно особи чинного Президента України, який вчинив кримінальне правопорушення.

У одному із них, «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення можливості усунення Президента України з поста в порядку імпичменту» від 07 грудня 2017 р. № 7381⁹, передбачається пріоритетність проведення розслідування саме спеціальним прокурором та спеціальними слідчими: проведення слідчих, негласних слідчих (розшукових), здійснення інших процесуальних дій, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України (ст. 174-4 Закону України «Про регламент Верховної Ради України»). А вже потім після завершення розслідування спеціальними слідчими – складанням проекту висновку спеціальної тимчасової слідчої комісії, який після схвалення його спеціальним прокурором вноситься на розгляд спеціальної тимчасової слідчої комісії.

У іншому, «Про спеціальну тимчасову слідчу комісію Верховної Ради України з імпичменту вищих посадових осіб України» від 07 лютого 2018 р. № 8014¹⁰, спеціального прокурора в складі слідчої комісії вза-

галі не передбачено. Натомість до неї пропонується включити: депутатів, сім спеціальних слідчих та дев'ять суддів у відставці. Та все ж цікавим є один із результатів діяльності цієї комісії – направлення матеріалів Слідчою комісією з імпічменту до Генеральної прокуратури України для їх вивчення та відповідного реагування. Таким чином, прокурор у вказаному законопроекті виступає не як дослідник, а вже як суб'єкт прийняття кінцевого рішення у порядку КПК.

Конституція України у ст. 111 передбачає для розслідування спеціального прокурора. Однак в Україні він жодного разу не починав роботу, незважаючи на резонансні події, які мали місце від часу проголошення незалежності та з якими суспільна думка пов'язувала президентів країни. Значною мірою це пов'язано з місцем, визначеним для нього законодавством, а саме у складі тимчасової спеціальної слідчої комісії, яка діє у процесі імпічменту Президента, а також із занадто ускладненої процедури. У США цей інститут широко застосовують щодо резонансних суспільно значущих подій, а не тільки стосовно розслідування діяльності президентів¹¹.

Викладений вище аналіз різних думок науковців, положень Конституції, законів України та інших країн, а також законопроектів, дає нам змогу дійти певних висновків та пропозицій щодо необхідності удосконалення діючої регламентації статусу спеціального прокурора.

Оскільки рішенням Конституційного Суду заборонено розпочинати розслідування щодо Президента України згідно з чинним КПК, то й участь прокурора у складі тимчасової слідчої комісії є недоцільною.

У ст. 131-1 Конституції України визначено дві основні функції прокурора стосовно вчинених злочинів:

1) організація і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, розв'язання відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку;

2) підтримання публічного обвинувачення в суді. Саме тому його пропонується виключити зі складу спеціальної тимчасової слідчої комісії (далі – ТСК).

Враховуючи хронологію збору матеріалів ТСК, що свідчать про вчинення злочину Президентом України, слід законодавчо передбачити обрання спеціального прокурора після завершення діяльності комісії та отримання нею усіх необхідних висновків, тобто після процедури імпічменту. По закінченню конституційної процедури позбавлення особи статусу Президента України, в дію негайно вступає кримінальне процесуальне законодавство, згідно з яким спеціальний прокурор, на підставі матеріалів ТСК, вносить інформацію про злочин до ЄРДР стосовно колишнього Президента та у повному обсязі проводить розслідування. Для цього останнього необхідно наділити кримінальними процесуальними повноваженнями процесуального керівника зі спеціальним статусом щодо залучення наявних сил, засобів і можливостей правоохоронних органів.

Доповнивши законодавство таким процесуальним механізмом, ми оптимізуємо процедуру імпічменту Президента та остаточно усунемо колізію конституційних та кримінальних процесуальних норм, чітко визначивши місце та роль Спеціального прокурора.

¹ Кожевников А.Ю. Імунітет Президента України: проблеми законодавчого регулювання. *Право і Безпека*. 2009. № 4 (31). С. 13–19; Серьогіна С.Г. Теоретично-правові та організаційні засади функціонування інституту президентства в Україні: монографія. Харків: Ксилон, 2001. 248 с.; Волкотруб С.Г. Кримінально-процесуальний аспект імунітету Президента України. *Університетські наукові записки*: часопис Хмельницького ун-ту управління та права. 2005. № 1–2 (13–14). С. 231–236.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини першої статті 105, частини першої статті 111 Конституції України (справа щодо недоторканності та імпічменту Президента України): рішення від 10 груд. 2003 р. № 19-рп/2003. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-03>

³ Єременко Ю.А. Інститут спеціального прокурора в США та Україні: порівняльно-правовий аналіз. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 2. С. 177.

⁴ Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254к/96-вр>

⁵ Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лют. 2010 р. № 1861-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>

⁶ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України»: рішення від 10 вересня 2009 р. № 20-рп/2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-09>

⁷ Про порядок імпічменту Президента України: проект Закону України від 28 листоп. 2014 р. № 1097. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52516

⁸ Про спеціальну тимчасову слідчу комісію Верховної Ради України з розслідування справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту: проект Закону України від 03 березня 2015 р. № 2278. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54245

⁹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення можливості усунення Президента України з поста в порядку імпічменту: проект Закону України від 07 грудня 2017 р. № 7381. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63113

¹⁰ Про спеціальну тимчасову слідчу комісію Верховної Ради України з імпічменту вищих посадових осіб України: проект Закону України від 07 лютого 2018 р. № 8014. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63445

¹¹ Єременко Ю.А. Інститут спеціального прокурора в США та Україні: порівняльно-правовий аналіз. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 2. С. 177.

Резюме

Рогатюк І.В. Роль спеціального прокурора у механізмі імпічменту Президента України.

Розглянуто «Status quo» процедури притягнення Президента України до кримінальної відповідальності за вчинення злочину. Підтверджено, що така процедура є занадто ускладненою, проблематичною та слабо реалізованою. За змістом Конституції, рішень Конституційного Суду та чинного законодавства для притягнення Президента України, який вчинив злочин, необхідно спочатку реалізувати конституційний механізм його імпічменту, а вже потім застосувати повноваження Кримінального процесуального кодексу. Проаналізовано повноваження спеціальної тимчасової слідчої комісії з розслідування дій Президента, до складу якої входить спеціальний прокурор. Наголошено на відсутні кримінальних процесуальних повноважень спеціального прокурора як члена ТСК.

Водночас проаналізовано місце, роль і процесуальні можливості спеціального прокурора для реалізації повноважень у цій сфері. З метою вирішення зазначеної проблематики запропоновано зміни до Конституції, Кримінального процесуального кодексу та інших пов'язаних законодавчих актів.

Ключові слова: спеціальний прокурор, тимчасова слідча комісія, імпічмент Президента України, притягнення до відповідальності, процесуальний керівник.

Резюме

Рогатюк І.В. Роль спеціального прокурора в механізмі імпічменту Президента України.

Рассмотрено «Status quo» процедуры привлечения Президента Украины к уголовной ответственности за совершение преступления. Подтверждено, что такая процедура слишком осложненная, проблематичная и слабо реализована. Исходя из Конституции, решений Конституционного Суда и действующего законодательства для привлечения Президента Украины, совершившего преступление, необходимо сначала реализовать конституционный механизм его импичмента, а уже потом применить полномочие Криминального процессуального кодекса. Проанализированы полномочия специальной временной следственной комиссии по расследованию действий Президента, в состав которой входит специальный прокурор. Сделано ударение на отсутствии криминальных процессуальных полномочий специального прокурора как члена ВСК.

Вместе с тем проанализировано место, роль и процессуальные возможности специального прокурора для реализации полномочий в этой сфере. С целью решения указанной проблематики предложены изменения в Конституцию, Криминальный процессуальный кодекс и других связанных законодательных актов.

Ключевые слова: специальный прокурор, временная следственная комиссия, импичмент Президента Украины, привлечение к ответственности, процессуальный руководитель.

Summary

Rogatyuk I. The role of the special prosecutor in the mechanism of impeachment of the President of Ukraine.

It is considered the “status quo” procedure for bringing the President of Ukraine to criminal responsibility for committing a crime. It is confirmed that such a procedure is too complicated, problematic and poorly implemented. Based on the Constitution, the decisions of the Constitutional Court and the current legislation to attract the President of Ukraine, who committed a crime, the constitutional mechanism of his impeachment must be firstly implemented, and only then must be applied the powers of the Criminal Procedure Code. The powers of the special temporary investigative commission, which includes a special prosecutor to investigate the actions of the President, are analyzed. The emphasis is placed on the absence of criminal procedural powers of a special prosecutor as a member of the temporary investigative commission.

At the same time, the place, role, and procedural opportunities of the special prosecutor for the exercise of authority in this area were analyzed. In order to solve this problem, amendments to the Constitution, the Criminal Procedure Code and other related legislation are proposed.

Key words: special prosecutor, temporary investigative commission, impeachment of the President of Ukraine, bringing to responsibility, procedural leader.